

שְׁמוֹן שְׁשׁוֹן מְחַבְרִיךְ / תהילים פרק מה

שאול יונתן וינגורט

כאשר יש לנו את העושר והטוב, צריך להזהיר אותנו מפני החיבור עם הרע. הסיבה לכך שה' נותן לנו מלכות, היא מפני אהבת הצדק ושנאת הרשע. חיבור לא טוב, עלול להוביל גם אותנו למקומות לא טובים.

מזמור

זה של בני קרח הוא משפיל שיר יידי, כלומר: מבוסס על שיר שהיה קיים קודם לכן, כנראה על יידידיה, הוא שלמה המלך (ראו את מזמור מב, שגם כותרתו היא: למנצח משפיל לבני קרח, והוא מבוסס על מזמור מג של דוד המלך).

החלק הראשון במזמור מדבר על משיחתו של שלמה המלך (ג-ה. 57 מילים). לאחר החלק השני של המזמור (ט-טז. 64 מילים), המדבר על מפגש של המלך עם אשה, כאילו פונה המשורר פעם נוספת לשלמה ומברך אותו (פסוק יז): תחת אבתיך יהיו בניה, תשיתמו לשירים בכל הארץ. בכך, הושוו שני חלקי המזמור, והחלק הראשון עם הפסוק הזה כולל 65 מילים.

ראשית, נעיין בקשר בין המזמור שלנו לשלמה המלך.

בתחילת המזמור משווים את המלך לשאר בני האדם, וברכת ה' מובילה לדיבורו מלא החן: יפִּיפִּית מִבְּנֵי אָדָם, הוצק חן בשפתותיך, על כן ברכך אֱלֹהִים לעולם.

בספר מלכים (מל"א ג, היד) מסופר על כך שאֱלֹהִים אמר לשלמה: שאל מה אתה לך, והוא ביקש: ועתה ה' אֱלֹהֵי, אתה המלכת את עבדך תחת דוד אבי, ואנכי נער קטן לא אדע צאת ובא ... ונתת לעבדך לב שמע לשפט את עמך להבין בין טוב לרע, כי מי יוכל לשפט את עמך הכבד הזה. וה' עונה לשאלתו, ואומר: הנה עשיתי כדברך, הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך, ואחרך לא יקום כמוך. ... ואם תלך בדרכי לשמר חקי ומצותי כאשר תלך דוד אביך והארכתי את ימך. ברכת ה' מתאימה מאוד

(א) למנצח על ששנים לבני קרח

משפיל שיר יידי.

(ב) רחש לבי דבר טוב

אמר אני מצעי למלך

לשוני עט סופר מהיר.

(ג) יפִּיפִּית מִבְּנֵי אָדָם

הוצק חן בשפתותיך

על כן ברכך אֱלֹהִים לעולם.

(ד) חגור חרבך על ירך גבור

הודך והדרך.

(ה) והדרך צלח רבב על דבר אמת

ועונה צדק ותורך נזראות ימיך.

(ו) חציק שוננים

עמים תחתך יפלו

בלב אויבי המלך.

(ז) בסאך אֱלֹהִים עולם ועד

שבע מישר שבע מלכותך.

(ח) אהבת צדק ותשנא רשע

עַל בֶּן מִשְׁחָךְ אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ

שְׁמֵן שִׁשְׁוֹן מַחְבְּרִיךְ.

(ט) מֵר וְאֶהְלוֹת

קָצִיעוֹת כָּל בְּגָדֶיךָ

מִן הַיָּבֵלִי שֵׁן

מִנִּי שְׁפָחוֹךְ.

(י) בְּנוֹת מְלָכִים בִּיקְרוֹתֶיךָ

נִצְבָּה שָׁגַל לִימִינְךָ בְּכֶתֶם אוֹפִיר.

(יא) שְׁמָעִי בֵּת וְרָאִי וְהִטִּי אֲזָנְךָ

וְשִׁכְחִי עִמָּךְ וּבֵית אֲבִיךָ.

(יב) וְיִתָּאוּ הַמֶּלֶךְ יִפְיָךְ כִּי הוּא אֲדִנְךָ

וְהִשְׁתַּחֲוִי לוֹ.

(יג) וּבֵת צֶר בְּמִנְחָה פִּנְךָ יִחַלּוּ צִיִּירֵי עָם.

(יד) כָּל כְּבוֹדָה בֵּת מֶלֶךְ פְּנִימָה

מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁה.

(טו) לְרַקְמוֹת תּוֹבֵל לְמֶלֶךְ

בְּתוֹלוֹת אַחֲרֶיהָ רְעוּתֶיהָ מוֹבָאוֹת לָךְ.

(טז) תּוֹבֵלָנָה בְּשִׁמְחַת וְגִיל

תְּבַאֲיָנָה בְּהִיבֵל מֶלֶךְ.

(יז) תַּחַת אֲבֹתֶיךָ יִהְיוּ בְּנֶיךָ

תִּשְׁתַּמְּחוּ לְשָׂרִים בְּכָל הָאָרֶץ.

(יח) אֲזִכִּירָה שְׁמֶךָ בְּכָל דֹּר וְדֹר

עַל בֶּן עַמִּים יִהְיֶה יְהוֹדֶךָ לְעֹלָם וָעֶד.

לְתִיאֹר הַמְזֻמּוֹר שֶׁלָנוּ.

ייתכן, שלא לחינם גם מתוארת החרב על ירכו של שלמה כהוֹדֶךָ וְהִדְרָךְ. חרבו של שלמה איננה משמשת למלחמות, שכן לא שְׁאַלְתָּ נֶפֶשׁ אִיבִיךָ, ובימי שלמה לא היו מלחמות, בקשתו מה' קשורה לכך שהוא יוכל לדון דין אמת, וְשִׁאַלְתָּ לָךְ הַבֵּין לְשִׁמְעַע מִשְׁפָּט, וכך נאמר במזמור שלנו: וְהִדְרָךְ צִלַח רָכַב עַל דְּבַר אֱמֶת, וְעֲנוּה צָדֵק וְתוֹרָךְ נִוְרָאוֹת יִמִּינְךָ. מהפסוק שלנו מביאה הגמרא (שבת סג, א) מקור לשיטת רבי אליעזר, שכלי המלחמה הם תכשיטים – אמר לו אביי לרב דימי וכו': מהו טעמו של רבי אליעזר שאמר תכשיטין הן לו? שכתוב: חָגוֹר חֲרָבְךָ עַל יָרֵךְ גִּבּוֹר, הוֹדֶךָ וְהִדְרָךְ.

הגמרא ממשיכה, שעל אף שפסוק זה נדרש בדברי תורה, אין מקרא יוצא מידי פשוטו. וכך אמר לו רב כהנא למר בריה דרב הונא: האי בדברי תורה כתיב! – אמר לו: אין מקרא יוצא מידי פשוטו. בפשוטו של מקרא, חרבו של שלמה לא שימשה רק ליופי, והפעם היחידה בה אנו פוגשים את חרבו של שלמה במקרא היא כחרב המסייעת למשפט. וכך מסופר על משפט שלמה (מל"א ג, כג-כח): וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ: זֹאת אִמְרַת זֶה בְּנִי הַחִי וּבִנְךָ הַמֵּת, וְזֹאת אִמְרַת לֹא כִּי בִנְךָ הַמֵּת וּבְנִי הַחִי. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ: קָחוּ לִי חֶרֶב, וַיָּבִאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ: גִּזְרוּ אֶת הַיֶּלֶד הַחִי לְשָׁנַיִם, וְתָנוּ אֶת הַחֲצִי לְאַחַת וְאֶת הַחֲצִי לְאַחַת. וְתֹאמַר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר בָּנָה הַחִי אֶל הַמֶּלֶךְ, כִּי נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל בְּנָהּ, וְתֹאמַר: כִּי אֲדִנִּי, תָּנוּ לָהּ אֶת הַיֶּלֶד הַחִי, וְהַמֵּת אֶל תִּמְיֹתָהּ. וְזֹאת אִמְרַת: גַּם לִי גַם לָךְ לֹא יִהְיֶה, גִּזְרוּ. וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר: תָּנוּ לָהּ אֶת הַיֶּלֶד הַחִי, וְהַמֵּת לֹא תִמְיֹתָהּ הִיא אִמּוֹ. וַיִּשְׁמָעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ, וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ, כִּי רָאוּ כִּי חֲכָמָת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט.

דווקא על שלמה המלך מסופר (דבה"א כט, כג) וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא ה' לְמֶלֶךְ תַּחַת דָּוִיד אָבִיו וַיִּצְלַח וַיִּשְׁמָעוּ אֵלָיו כָּל יִשְׂרָאֵל, ומתאים מה שנאמר בפרקנו: כִּסְאֶךָ אֱלֹהִים עוֹלָם וָעֶד, שֶׁבֶט מִיֶּשֶׁר שֶׁבֶט מַלְכוּתֶךָ.

את מלכי יהודה לא משחו כמלכי ישראל, כיוון שהם היו "מלך בן מלך", ורק כאשר התעוררה מחלוקת היה צריך למשוך את המלך, וכך נאמר בגמרא (הוריות יא, ב) ואין מושחים מלך בן מלך; ואם תאמר: מפני מה משחו את שלמה? מפני מחלוקתו של אדוניה, ואת יואש – מפני עתליה, ואת יהואחז – מפני יהויקים, שהיה גדול ממנו שתי שנים. אם כן, מתאים לשלמה המלך הפסוק: אֶהְבֶּתָּ צָדֵק וְתִשְׁנָא רָשָׁע, עַל בֶּן מִשְׁחָךְ אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ, שְׁמֵן שִׁשְׁוֹן מַחְבְּרִיךְ.

המשך המזמור מתאר שגל [=אשה המוכנה למשגל, משכב], ודיבור של המשורר לאותה בת: שְׁמָעִי בֵּת וְרָאִי וְהִטִּי אֲזָנְךָ. נראה, שמתוך הנשים המרובות שהיו עם שלמה, ניתן בכל זאת להצביע על אשה מסוימת, לאור התיאורים במזמור – מֵר וְאֶהְלוֹת קָצִיעוֹת כָּל בְּגָדֶיךָ, נראה שמכוונים למלכת שבא, שהגיעה עם גִּמְלִים נִשְׂאִים בְּשָׁמִים. ועליה מסופר (מל"א י, י) וַתֵּתֶן לְמֶלֶךְ מֶאֱהָ וְעֶשְׂרִים כֶּפֶר זָהָב וּבִשְׁמִים הֶרְבֵּה מְאֹד וְאֶבֶן יָקָרָה, לֹא בָא

כְּבֶשֶׂם הָהוּא עוֹד לָרֹב אֲשֶׁר נִתְּנָה מַלְכָּת שָׁבָא לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה.

מלכת שבא לא התחתנה עם שלמה, והיא לא היתה משלש מאות נשיו ולא משבע מאות פילגשיו, אך האם שלמה שכב אתה? האם ניתן לכנות אותה שגל הניצבת לימין המלך? הדבר איננו מפורש בכתוב, אך נאמר (מל"א י, יג) וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה נָתַן לַמַּלְכָּת שָׁבָא אֶת כָּל חֶפְצָהּ אֲשֶׁר שָׁאַלָהּ, ודרשו חכמים (נדרס ברש"י, על אף שזה כנראה לא פירוש שלו): בא אליה ונולד ממנה נבוכדנצר, והחריב הבית.

התיאור במזמור: מִן הַיְכָלִי שֶׁן מתאים לכסא אותו עשה שלמה מיד לאחר המפגש, ועליו ישב שלמה באומרו את דברי החכמה: וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כְּסֵא שֶׁן גָּדוֹל וַיַּצְפֶּהוּ זָהָב מוֹפָז. והלשון: בְּכֶתֶם אֹפִיר, ולאחר מכן: וּבַת צֹר בְּמִנְחָה פָּנֶיךָ יַחֲלוּ עֲשִׁירֵי עָם, מתאימה לתיאור מה שבא בנוסף למה שהביאה מלכת שבא, מחירם מלך צור (מל"א י, יא-יג): וְגַם אֲנִי חִירָם אֲשֶׁר נָשָׂא זָהָב מֵאֹפִיר, הָבִיא מֵאֹפִיר עֲצֵי אֱלִמְגִים הַרְבֵּה מְאֹד וְאֶבֶן יָקָרָה. וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ אֶת עֲצֵי הָאֱלִמְגִים מִסְעֵד לְבֵית ה' וּלְבֵית הַמֶּלֶךְ, וְכִנּוֹרוֹת וְנִבְלִים לְשָׁרִים. ואם כן, ייתכן שהשגל הניצבת לימין המלך, עמדה מימין לכסא.

ובכל זאת, המזמור עדיין חסר. אם נפרש אותו רק על שלמה המלך, עדיין לא ברור הדיבור לאותה הבת (גם אם נזהה אותה כמלכת שבא). ונראה, שכאן צריך המשכיל להבין עם איזו בת דברו בני קרח, ומה הם הרויחו בכך שהם בנו את המזמור על בסיס המזמור הקדום? מה חשוב להם לומר למלך? מיהי השגל שניצבת לימינו של המלך? מדוע צריך המשורר לדבר עם הבת? ומדוע היא צריכה לשכוח את עמה ובית אביה? ובעיקר – מדוע צריך לשורר על חתונת המלך? הרי כל מלך מתחתן, ומדוע צריך היה המשורר לפתוח ולומר: אֲמַר אֲנִי מַעֲשֵׂי לַמֶּלֶךְ, וממה הוא חושש כאשר הוא פותח: רַחֵשׁ לִבִּי דָבָר טוֹב?

נראה, שמתוך תולדות יהושפט מלך יהודה, כפי שהם כתובים בספר מלכים, ובהרחבה בספר דברי הימים, נוכל לעמוד על משמעות המזמור.

אסא אביו של יהושפט היה מלך שברוב הזמן עשה את הישר בעיניו ה' כְּדוֹר אָבִיו, ומלך עשרות שנים, אך כך נאמר על סופו: וַיַּחֲלָא אֶסָא בְּשָׁנַת שְׁלוֹשִׁים וַתִּשַׁע לְמַלְכוּתוֹ בְּרִגְלָיו עַד לְמַעְלָה חֲלָיו, וְגַם בְּחֲלָיו לֹא דָרַשׁ אֶת ה' כִּי בְּרָפָאִים. וַיִּשְׁכַּב אֶסָא עִם אֲבֹתָיו וַיָּמָת בְּשָׁנַת אַרְבָּעִים וָאֶחָת לְמַלְכוֹ. וַיִּקְבְּרֵהוּ בְּקִבְרֹתָיו אֲשֶׁר כָּרָה לוֹ בְּעִיר דָּוִד, וַיִּשְׁכְּבֵהוּ בְּמִשְׁכַּב אֲשֶׁר מָלָא בְּשָׁמִים וְזָנִים מְרַקְחִים בְּמִרְקַחַת מַעֲשֵׂה, וַיִּשְׂרְפוּ לוֹ שֶׁרָפָה גְדוֹלָה עַד לְמָאוֹד. והנה, הבשמים שמלויים את התחלת המלך בפרקנו: מֵר וְאֶהֱלֹת. ייתכן, שהבגדים ששרפו באותה שריפה גדולה עד למאוד, הם הבגדים עליהם נאמר במזמור שלנו: קָצִיעוֹת כָּל בְּגָדֵיךָ.

על יהושפט, בנו של אסא, נאמר: וַיִּמְלֶךְ יְהוֹשָׁפָט בְּנוֹ תַחְתָּיו וַיִּתְחַזַּק עַל יִשְׂרָאֵל. וַיִּתֵּן חֵיל בְּכָל עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת, וַיִּתֵּן נָצִיכִים בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבְעָרֵי אֲפִרַּיִם אֲשֶׁר לְכַד אֶסָא אָבִיו. וַיְהִי ה' עִם יְהוֹשָׁפָט, כִּי הָלַךְ בְּדַרְכֵי דָוִד אָבִיו

הראשונים, ולא דרש לבָּעָלִים. כי לא־לֹהִי אָבִיו דָּרַשׁ וּבִמְצוֹתָיו הָלַךְ, וְלֹא כִמְעָשָׂה יִשְׂרָאֵל. וַיֵּכֶן ה' אֶת הַמִּמְלָכָה בְּיָדוֹ, וַיִּתְּנוּ כָל יְהוּדָה מִנְחָה לַיהוֹשֻׁפָּט, וַיְהִי לוֹ עֶשֶׂר וְכַבּוּד לָרֹב. וַיָּגֶבֶה לְבֹ בְּדַרְכֵי ה', וְעוֹד הִסִּיר אֶת הַבָּמוֹת וְאֶת הָאֲשֵׁרִים מִיְּהוּדָה. כִּמוֹ עַל שְׁלֹמֹה, שֶׁהָיָה שְׁלוֹם בִּימֵיו, מִסּוּפֶר בְּתַחֲלִיל מַלְכוּתוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁפָּט: וַיְהִי פָחַד ה' עַל כָּל מַמְלָכוֹת הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר סְבִיבוֹת יְהוּדָה, וְלֹא נִלְחָמוּ עִם יְהוֹשֻׁפָּט.

ליהושפט היה עושר וכבוד לרוב, ואולי מתוך כך הוא התחתן עם אחאב מלך ישראל. כלומר, בנו של יהושפט מלך יהודה (יורם), היה נשוי לבתו של אחאב מלך ישראל (עתליה). לאחאב היו היכלי שן, וכך כתוב (מל"א כב, לט): וַיֵּתֶר דְּבָרֵי אַחְאָב וְכָל אֲשֶׁר עָשָׂה וּבֵית הַשֵּׁן אֲשֶׁר בָּנָה וְכָל הָעָרִים אֲשֶׁר בָּנָה, הָלוֹא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמֶלֶכִי יִשְׂרָאֵל. מִן הַיִּכְלֵי שֵׁן יֵצֵא יְהוֹשֻׁפָּט, וּבְנוֹת מַלְכִים הִגִּיעוּ לְהַתְחַתֵּן אִתּוֹ.

מה המשורר אומר לבת המלך אחאב שבאה להתחתן? שְׁמַעֲנִי בַת וִרְאִי וְהָטִי אֲזִנִּי, וְשִׁכְחִי עִמָּךְ וּבֵית אָבִיךָ. כלומר, אם תעזבי את בית אביך, ותצטרפי לגמרי לבית יהודה, הרי שהנישואין יעלו יפה. ואולם, בפועל כתוב על יורם (דבה"ב כא, ו): וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ מֶלֶכִי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ בֵּית אַחְאָב, כִּי בַת אַחְאָב הָיְתָה לוֹ אִשָּׁה, וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינָיו ה'. אותה בת, במקום לקרב את בית ישראל לבית יהודה, הפכה את בית יהודה להיות כבית ישראל.

בני קרח במזמור שעשו אמרו למלך יהושפט: אנו מקווים שהבת של אחאב, שאתה מכניס לביתך, תהיה רק כמלכת שבא, שמתפעלת ממה שקורה אצלך, אך היא לא מביאה איתה רע, במקרה זה: רָחַשׁ לִפִּי דְּבַר טוֹב. ואולם, אם חלילה הבת לא תשכח את בית אביה, עלינו להיזהר מפניה ומהחיבור אל הרע, ולוואי שיתקיים גם כך אֶהְבֶּתְּ צָדֵק וְתִשְׁנֵא רָשָׁע, ואז תתקיים התפילה לשלמה: תַּחַת אֲבֹתֶיךָ יִהְיוּ בָנֶיךָ. לצער הלב, לא התרחשה רחישת הלב, ובפועל – החיבור עם בית אחאב הוביל לדברים לא טובים, אך המזמור עומד בפנינו כתפילה לעתיד טוב.

להאזנה לשיעור על פרק מ"ה:

peneyhamenora.com/tehilim/45

או חפשו באפליקציות הפורקאסטים

"שיעורים בספר תהילים".

